

УДК 37.013:37.013.42

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ОСВІТНІ ІНДИКАТОРИ ТА МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Оксана Цюк

Проаналізовано моделі освітніх індикаторів якості освіти ЮНЕСКО та ОЕСР; визначено основні принципи діяльності наднаціональних (міжнародних) організацій та програм, які задіяні у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти; охарактеризовано теоретичні аспекти Європейських стандартів і рекомендацій, діяльність міжнародних організацій із забезпечення сучасної якості вищої освіти.

Ключові слова: якість вищої освіти, міжнародні організації, європейські стандарти і рекомендації, освітні індикатори.

У світі запроваджено кілька моніторингових програм, за допомогою яких можна оцінювати й порівнювати системи освіти. Серед найбільш поширених – освітні індикатори ЮНЕСКО та індикатори ОЕСР, що координуються ними спільно за єдиною програмою [1, с. 87].

У числі наднаціональних інститутів, що забезпечують якість освіти, центральне місце належить Європейській мережі агентств з якості (ENQA), метою якої є розвиток співпраці, обмін успішним досвідом та інтеграція національних систем управління якістю. ENQA була заснована у 2000 р. У 2001 році на зустрічі європейських міністрів вищої освіти у Празі ENQA запросили до співпраці у визначенні єдиних критеріїв та стандартів гарантування якості. Берлінське комюніке підтвердило основним напрямком діяльності ENQA співпрацю з Європейською Асоціацією Університетів, Європейською Асоціацією вищих навчальних закладів та Національною спілкою студентів у Європі щодо розроблення спільних стандартів, процедур та напрямків забезпечення якості вищої освіти, дослідження та впровадження адекватних шляхів проведення ліцензування та акредитації для агентств і органів по забезпеченню якості і/або акредитації. У травні 2005 року у Бергені міністри освіти прийняли «Стандарти та Директиви забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти», розроблені ENQA, та надали мережі статус консультативного органу BFUG (Bologna Follow-Up Group). ENQA взяла на себе розроблення реєстру агентств на основі загальних стандартів добросовісної практики і перетворення мережі в асоціацію, відкриту для агентств країн, що брали участь у підписанні Болонської Декларації [4, с. 63].

Питанням реформування систем вищої освіти, розвитку європейського виміру освіти та європейської освітньої політики займалися О. Бражник, В. Кремень, В. Білокопитов, Г. Козлакова, К. Корсак, М. Кісіль, С. Ніколаєнко, А. Похресник, М. Згуровський, С. Бін, П. Волш, Д. Вудхауз, Б. Кеєм, А. Маршал, Б. Неткова та ін. Проблеми якості освіти на державному і регіональному рівнях висвітлені у працях В. Кременя, І. Вакарчука, В. Лугового, С. Ніколаєнка,

М. Дарманського, Г. Єльнікової та ін. Забезпечення якості освіти досліджували А. Загородній, Ю. Захаров, Л. Кайдалова, К. Корсак, С. Ніколаєнко, А. Павленко, Г. Степенко, С. Шевченко та ін.); процеси глобалізації, інтернаціоналізації, розвитку європейського виміру вищої освіти аналізують А. Сбруєва, С. Семенов, А. Семенова, В. Тітарчук та ін.

Мета статті – проаналізувати моделі освітніх індикаторів якості освіти ЮНЕСКО та ОЕСР; визначити основні принципи діяльності наднаціональних (міжнародних) організацій та програм, які задіяні у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Проблема забезпечення якості роботи вищих навчальних закладів освіти набула актуальності в багатьох розвинених країнах в останній третині ХХ ст. з кількох причин, головними з яких були: початок переходу від індустріального суспільства до суспільства знань, економіка якого спирається на науково-природничі та високотехнологічні досягнення, а ринок праці потребує фахівців із вищою освітою; перехід до масової, а далі до загальної вищої освіти (охоплення понад 60% молоді) й потреба навчати велику кількість людей із невисокими здібностями, засвоювати класичні академічні програми на прийнятному рівні; насичення ринку праці випускниками вищих навчальних закладів, суперництво між ними за робочі місця; поява міжнародної конкуренції у сфері навчання студентів-іноземців і початок формування світового ринку освітніх послуг; мобільність студентів, викладачів і науковців, утворення ринку праці для дипломованих фахівців [1, с. 83–84].

Якість вищої освіти – комплексна характеристика, яка відображає діапазон і рівень освітніх послуг, що надаються системою освіти відповідно до інтересів особи, суспільства і держави. Якісна освіта повинна давати можливість кожному індивіду залежно від його інтересів і можливостей здобувати повноцінну, безперервну освіту відповідного рівня в усіх її формах. У межах реалізації болонського процесу існує Європейська мережа забезпечення якості (ENQA), до якої мають адаптуватися вітчизняні ВНЗ [2, с. 1016].

Категорія якості освіти виступає предметом вивчення філософії, психології, педагогіки, менеджменту освіти, політології, соціології, економіки та ін. наук. Якість освіти є одним із центральних понять педагогічної науки та теорії державного управління освітою. Якість освіти як об'єкт управління виступає одним із найважливіших показників, за яким у міжнародній практиці прийнято визначати результативність системи освіти будь-якої держави та ефективність управління нею. Більшість досліджень якості освіти здійснювались у межах педагогічної науки. Найчастіше предметом дослідження виступали якість знань, якість навчальних досягнень та результати освітньої діяльності. Якість освіти можна оцінити за певними показниками (індикаторами). Найпоширенішими системами освітніх індикаторів є Освітні індикатори Ради з освіти Європейського Союзу, Освітні індикатори Міжнародного Консультативного Форуму з освіти для усіх, Освітні індикатори ЮНЕСКО, ОЕСР [2, с. 1018].

У світовій практиці застосовується кілька систем показників (індикаторів) якості освіти, які можуть бути використані для аналізу поточного стану освітньої сфери. Вони поділяються на два типи моделей – міжнародні та національні [3] (рис. 1).

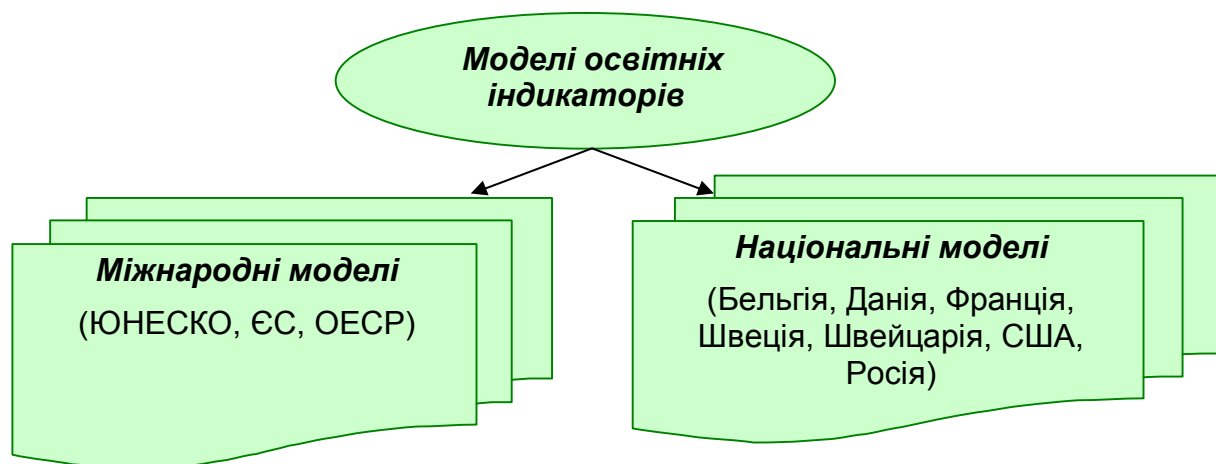

Рис. 1. Моделі освітніх індикаторів

Коротко охарактеризуємо деякі з найбільш поширених моделей освітніх індикаторів якості освіти.

Організація з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розробила систему показників, які об'єднані у три розділи: контекст освіти; витрати, ресурси та шкільні процеси; результати освіти. Показники ОЕСР використовуються для порівняльного аналізу освітніх систем країн світу. Вони постійно оновлюються і вдосконалюються та мають неоднакову цінність.

Радою з освіти Європейського Союзу було проведено дослідження якості освіти у 26 країнах за шістнадцятьма показниками (індикаторами), які відображають чотири сфери: індикатори навчальних досягнень учнів; індикатори успіху та переходу; індикатори моніторингу освіти; індикатори ресурсів і структури. Деякі із запропонованих показників якості освіти застосовуються і в нашій країні на всіх рівнях управління освітою [3].

Починаючи з 1990-х років, як зазначає Л. Шевченко, європейська громадськість почала вимагати від університетів чітко й зрозуміло сформулювати очікувані результати своєї освітньої діяльності, насамперед для того, аби обґрунтувати доцільність їх державного фінансування. Найперше йшлося про забезпечення сучасної якості вищої освіти. До розв'язання проблеми долучилися й міжнародні організації [5]:

1) ухвалено шість регіональних конвенцій ЮНЕСКО з визнання кваліфікацій (оцінювання якості освіти), які ратифіковані понад 100 державами-членами і стали ядром Болонського процесу;

2) розроблено Керівні принципи ЮНЕСКО – ОЕСР із забезпечення якості у сфері трансграничної вищої освіти (2005 р.);

3) створено Глобальний Форум ЮНЕСКО з міжнародної якості, акредитації та визнання кваліфікацій;

4) реалізується пілотний проект ЮНЕСКО з відкриття порталу провідних ВНЗ (2006 р.) з метою надання достовірної і повної інформації про авторитетні ВНЗ світу та спільний проект ЮНЕСКО і Світового банку – Глобальну ініціативу із забезпечення якості з метою створення міжнародної програми підтримання освіти у країнах, що розвиваються, Східній Європі та Середній Азії.

Саме тому в Європейському Союзі ефективно функціонує мережа національних агентств, які обмінюються власним досвідом забезпечення якості освітніх послуг. Однією з таких мереж є Міжнародна мережа агентств з гарантії якості вищої освіти INQAAHE, яка була заснована в 1991 році на міжнародній конференції в Гонконзі. Головним завданням Мережі є збір і розповсюдження інформації як про поточний стан, так і про новітні теоретичні дослідження у процесі управління якістю вищої освіти [6].

Європейська мережа гарантії якості у вищій освіті (ENQA) була утворена у 2000 році. Основою її створення стали пілотний проект «Європейський пілотний проект з оцінки якості вищої освіти» (1994–1995 рр.), матеріали Рекомендацій Єврокомісії (98/561/ЕС від 24 вересня 1998 р.) з європейського співробітництва у питаннях гарантії якості у вищій освіті й текст Болонської декларації 1999 року. Задля формування системи забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі міністри країн-учасниць у Берлінському комюніке від 19 вересня 2003 року доручили ENQA через її членів у співпраці з Європейською Асоціацією університетів (EUA), Європейською Асоціацією вищих навчальних закладів, що не є університетами (EURASHE), та Європейським студентським міжнародним бюро (ESIB), які утворили групу E4, розробити «узгоджені стандарти, процедури та рекомендації із забезпечення якості». Розроблені стандарти і рекомендації – European quality assurance standards and guidelines (ESG) – були схвалені на конференції в Бергені 2005 року. 4 березня 2008 року в Брюсселі (Бельгія) було створено Європейський реєстр забезпечення якості (EQAR), засновником якого стала група E4.

Європейська система забезпечення якості освіти базується на Європейських стандартах і рекомендаціях (ESG), які, у свою чергу, ґрунтуються на таких основних принципах:

- зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства в цілому у високій якості вищої освіти;
- ключова важливість автономії закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність;
- система зовнішнього забезпечення якості повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цією системою своїх завдань.

ESG складаються із трьох частин:

- 1) внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах;
- 2) зовнішнього забезпечення якості вищої освіти;
- 3) забезпечення якості у діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості [5].

Крім ЄМЗЯ, питаннями якості займаються такі організації, як Європейський студентський союз (European Students' Union), Європейська асоціація університетів (European University Association), Європейська асоціація вищих навчальних закладів (European Association of Institutions in Higher Education), окремі представники субрегіональних європейських агентств гарантії якості, студенти, університети та інші установи вищої освіти, щоб збільшити прозорість гарантії якості в європейській вищій освіті [6].

Європейська асоціація університетів (EUA) є основним представником співтовариства вищої освіти в Європі. Членами асоціації є приблизно 850 університетів та національних ректорських конференцій у 47 країнах. Основні завдання Європейської асоціації університетів: розвиток партнерства між вищими навчальними закладами, зокрема, дослідницька діяльність між Європою та іншими частинами світу з метою посилення позиції європейських університетів у глобальному контексті; створення європейського простору вищої освіти в рамках Болонського процесу; підтримка досліджень та іноваційних проектів; інтернаціоналізація вищої освіти та досліджень; підвищення якості освіти в європейських університетах [7].

На підставі аналізу діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти В. Білокопитов установив, що *Європейська асоціація вищих навчальних закладів* представляє в рамках болонських реформ інтереси як закладів вищої професійної освіти, так і громадян, зацікавлених у навчанні впродовж життя. Основними результатами діяльності організації є розроблення та практичне втілення стратегій навчання впродовж життя, що виступають вагомим інструментом забезпечення гнучкості у працевлаштуванні та готовності особистості до суспільних та професійних змін [8, с. 10].

Автор зазначає, що основною місією організації *Європейського студентського союзу* (ЄСС) є представлення та підтримка освітніх, соціальних, економічних та культурних інтересів студентів на європейському рівні. ЄСС виборює статус рівноправного партнера у групі супроводу Болонського процесу. Свідченням змістового різноманіття діяльності ЄСС у процесі забезпечення якості вищої освіти є тематика реалізованих проектів: «Участь студентів у створенні європейського простору вищої освіти» (2001), «Забезпечення якості та акредитація» (2003), «Фінансування вищої освіти» (2005) та ін. Кожна з організацій членів Групи Є-4 виступала представником певної наднаціональної спільноти: політичної, академічної, професійної, наукової, студентської тощо, зацікавленої у розвитку процесу забезпечення якості вищої освіти у ЄПВО. Організації здійснювали взаємодію у розроблення та реалізації найважливіших програм забезпечення якості вищої освіти [8, с. 11].

Доповнюючи діяльність ENQA, в Європі були створені також декілька регіональних мереж. Наприклад, мережа агентств по забезпеченню якості у вищій освіті країн Центральної та Східної Європи CEE Network була організована у 2001 р. як центр аналізу і синтезу інформації і сприяння зближенню між агентствами з якості для зміцнення співпраці та обміну позитивним досвідом у цій сфері, розроблення методів оцінки якості вищої освіти у країнах Центральної та Східної Європи з метою гармонічного входження в єдиний європейський освітній простір [4, с. 64].

Серед наднаціональних (міжнародних) організацій та програм, які задіяні у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти, такі: INQAANE (International Network for Quality Assurance in Higher Education), ENAQ (European Network for Quality Assurance), CEE Network (Network of Central and Eastern European Quality Assurance Agencies in Higher Education), які покликані створювати єдині механізми оцінювання і акредитації для підвищення якості освітніх послуг; ENIC Network (мережа національних

інформаційних центрів академічного визнання і мобільності під егідою Ради Європи і ЮНЕСКО) та NARIC Network (Мережа національних академічних інформаційних центрів Європейської комісії), які були створені для поліпшення процесу визнання кваліфікацій і розширення мобільності; міжнародна програма обміну студентами SOCRATES/ERASMUS та розвитку і реструктуризації систем вищої освіти країн Центральної і Східної Європи, а також країн СНД та Монголії TEMPUS/TACIS [4, с. 61].

Одним із можливих шляхів, що дозволить ВНЗ вистояти в жорсткій конкурентній боротьбі на ринку послуг у сфері вищої освіти, є розроблення та запровадження систем менеджменту якості відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 9001-2000 «Системи менеджменту якості. Вимоги». Другим загальновизнаним шляхом забезпечення високої якості послуг у сфері вищої освіти є участь вищих навчальних закладів у конкурсах з якості та ділової досконалості на основі визнаних моделей, зокрема європейської [4, с. 214-215].

Висновки. На нашу думку, діяльність європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти свідчить про те, що інтерес до вивчення проблеми якості впродовж багатьох років не припиняється, зокрема, приймаються й удосконалюються стандарти та розробляються рекомендації із забезпечення якості вищої освіти. Проте більш детального дослідження потребує аналіз діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти, зокрема можливостей застосування їхнього впливу на формування системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Список використаних джерел:

1. Модернізація освіти України у контексті євроінтеграційних процесів: історико-педагогічний аспект : монографія / авт. кол. О. А. Дубасенюк [та ін.] / за заг. ред. Н. Г. Сидорчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 300 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Байназарова О. О. Моніторинг та оцінювання якості освіти : метод. посіб. / Байназарова О. О., Ракчєєва В. В. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – 58 с. – Режим доступу : <http://bibl.com.ua/geografiya/13697/index.html>
4. Павлова О. Ю. Культурна інтеграція вітчизняних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища / Павлова О. Ю., Мельничук Т. Ф., Мисюра Т. М. – К. : КІМ, 2012. – 298 с.
5. Шевченко Л. Соціальна відповідальність вищих навчальних закладів: аспект якості освіти / Шевченко Л. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/Vnyua_etp/2011_4/ShevchenkoLS.pdf
6. Білокопитов В. І. Інтернаціоналізація вищої освіти та забезпечення її якості як пріоритетні завдання сучасного етапу розвитку Болонського процесу / Білокопитов В. І. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2009_1n/157.pdf
7. Щодо результатів Щорічної конференції Європейської асоціації університетів «Європейські університети – глобальна взаємодія». – Режим доступу: <http://dok.znai.to.com.ua/docs/index-38337.html>
8. Білокопитов В. І. Діяльність європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти в контексті Болонського процесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. І. Білокопитов. – Суми, 2012. – 20 с.